

Панорама ландшафту міста

НОВОРОСІЙСЬК — місто Краснодарського краю РФ. Знаходиться на узбережжі Цемеської (Новорос.) затоки Чорного моря, оточене горами Пн. Кавказу. Важливий транспорт. центр (порт, аеропорт, вузол шосей. доріг, кінц. пункт залізниці від Краснодар). У Н. розташ. військ.-мор. база Чорномор. флоту РФ. Насел. 275 197 осіб (2019), переважно росіяни. Площа 83,5 км². Перші люди оселилися на місці сучас. Н. ще за часів палеоліту. В 5 ст. до н. е. тут постало античне м. Бата, зруйноване у 2 ст. до н. е. кочівниками-аланами, у 13 ст. — генуез. фортеця Батаріо. Від кін. 15 ст. Цемеська затока із околицями належала Осман. імперії, за Адріанопол. мирним договором 1829 вона відійшла до Рос. імперії. 1838 розпочато будівництво військ. фортеці, що 1839 отримала назву «Н.». Від 1846 — місто. Під час Крим. війни 1855 жит. були евакуйовані та розселені у сусід. станицях, 1860 місто ліквідовано. 1858 на місці Н. засн. Костянтинів. укріплення, 1862 побл. нього — Новорос. станицю Кубан. козац. війська, більшу частину насел. якої склали козаки Азов. козац. війська. 1866 створ. Чорномор. округу, центром якої став Н., відновлений у тому ж році. Новорос. станиця скасована 1869, а її насел. включено до складу Н. 1896–1920 він був центром Чорномор. губ. Його екон. розвиток пов'язаний із торг. портом, що не замерзає взимку (гол. спеціалізація — вивіз зерна та нафти), виробництвом цементу (1882 збуд. перший завод) і прокладеною 1888 залізницею Н.-Катеринодар (нині Краснодар). Вагомий внесок у розвиток міста зробили українці. За переписом насел. 1897, у Н. мешкало 16 897 жит., з яких укр. мову визнали рідною 12,9 %. Під час рев. подій 1905–07 у місті виник осередок РУПу. 1908 до Н. переїхав С. Ерастов, який розгорнув широку укр. громад.-організац. діяльність: створив муз.-драм. гурток, осередки т-в «Громада», «Просвіта», «Український кооператив», кооп.

товариство «Запомога». 1918 виходила укр. г. «Нове життя». У березні-травні 1918 Н. був столицею Чорномор. Рад. Респ. і у складі РСФРР, 30 травня — 6 липня 1918 — у складі Кубано-Чорномор. Рад. Респ. 18–19 червня 1918 за розпорядженням В. Леніна більшовики затопили у Цемеській затоці кораблі Чорномор. флоту, що вийшли із Криму перед його захопленням нім. військами. Через Н. у Крим евакуйовано розгромлені Червоною армією залишки Добровол. армії генерала А. Денікіна, 27 березня 1920 місто захопили червоноармійці. Відтоді — центр Чорномор. округи, після її ліквідації 1930 — місто крайового підпорядкування Пн.-Кавказ., 1934–37 — Азово-Чорномор., від 1937 — Краснодар. краю. За переписом насел. 1926, у Н. проживало 15,5 тис. українців (22,8 % від заг. кількості мешканців). Під час 2-ї світової війни від вересня 1942 до вересня 1943 у Н. тривали бої рад. армії із нім. частинами, що контролювали більшу частину міста. Серед команд. складу армії був майбут. ген. секр. ЦК КПРС Л. Брежнев (на плацдармі побл. Н., відомому як «Мала земля»). 1973 Н. присвоєно почесне звання «місто-герой». 31 серпня 1986 при виході із Цемеської затоки після зіткнення з вантаж. судном «Петро Васильов» затонув пасажир. пароплав «Адмірал Нахімов» (збуд. 1925 у Німеччині), внаслідок чого загинули 423 особи (з них 267 — українці). На поч. 21 ст. у місті діяло товариство українців «Славутич», яке очолював підприємець О. Сікорський. Станом на 2010 українці складали 2,38 % насел. Н.

Рекомендована література

1. Герасименко А., Санеев С. Новороссийск – от укрепления к губернскому городу (Хронология исторических событий возникновения и развития Новороссийска со времени заключения Адріанопольского мирного договора до декабря 1917 года). Краснодар, 1998;
2. Федина Т. Ю. О деятельности С. И. Эрастова в Новороссийске (по материалам деловой переписки) // Украинистика в России: история, состояние, тенденции развития: Мат. Междунар. науч.-практ. конф. 11–12 ноября 2009 г. К.; Москва; Уфа, 2010.

А. М. Авраменко

Бібліографічний опис:

Новоросійськ / А. М. Авраменко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-72645>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).